PROIECTUL LITERATURII EUROPENE IN SECOLUL XX: IMAGINE UTOPICĂ ŞI EXPERIENŢĂ ISTORICĂ

Conf. univ. dr. RODICA ILIE

Universitatea „Transilvania" Braşov

Abstract

The manner of creating a new „grand récit" in the postmodern paradigm does not actually bring about a new reality; today, the utopias are immediately turned ordinary, they go through the legitimization stage, they assert themselves as stories, so that they then turn into ideology or, in the most restrictive case, into cultural stereotypes and into slogan. This is the case of the idea of European literature, it is the subject matter of the comparatists, of the theoreticians of culture, possibly of the philosophers and political analysts. Less, of the writers. Although they aspire to universality, to European acknowledgement at least, the writers themselves produce and maintain the specificity, the unmistakable identity of the culture they belong to, and this because the emotional and intellectual profile particular to the literary works is contained in the language, obsessions, in the ideas and in the involuntary, temperamental, personal/ national labels. Neither do I believe that the great artists melt away in the indistinctness of some exterior desiderata, of foreign affairs, nor do I believe that, writing is related voluntarily to exclusively European marks, but to values and ideals of Europe as paradigm and cultural experience of the freedom of thinking, of democracy and tolerance, of the real cultural dialogue, where the models and the national cultural values could be respected, naturally and organically integrated in diversity, acknowledged and accepted beyond the ethnic, national, religious specificity.

It is exactly this fact of the aspirations to the common values of the European culture that induces the utopian, ideal and symbolist character of the enlarged communication/ community, from the national to the universal, from the autarchic rigidity of a literary work written in a small-scale usage European language, to escape by translations, adaptations, and re-writings, from the identity borders to the de-centralization and acceptance of the alterity, of diversity, of *the other* (Jean Baudrillard, Marc Guillaume, 2002).

În cercetarea de faţă[1] voi urmări câteva aspecte ale raportării scriitorilor la ideea de spirit european, la canonul, valorile şi paradigma europenităţii. Modul constituirii unui nou „grand récit" în paradigma postmodernă nu determină, de fapt, o nouă realitate; astăzi, utopiile sunt *repede* relativizate, parcurg starea de legitimare, se afirmă ca povestiri, pentru ca apoi să ajungă la stadiul de ideologie sau, în cel mai reductiv caz, la stereotipuri culturale şi la slogan. Astfel se întâmplă şi cu *literatura europeană,* ea este obiectul de studiu al comparatiştilor, al teoreticienilor culturii, poate şi al filosofilor şi politologilor. Al scriitorilor, mai puţin. Deşi aspiră la universalitate, la recunoaştere europeană măcar, scriitorii înşişi produc şi întreţin specificitatea, identitatea inconfundabilă a culturii din care provin, aceasta deoarece profilul emoţional şi intelectual particular al operelor este înscris în limba, în obsesiile, în ideile şi în mărcile involuntare, temperamentale, personale/naţionale. Nu cred că artiştii mari se topesc în nediferenţierea unor deziderate exterioare, de politică externă, nici nu cred că, scriind, se raportează în mod voluntar la repere exclusiv europene, ci la valori şi la idealuri ale *europenităţii ca paradigmă şi experienţă culturală a libertăţii de gândire, a democratismului şi a toleranţei, a dialogului cultural real*, în care modelele şi valorile culturale naţionale să poată fi integrate firesc şi organic în diversitate, recunoscute şi acceptate dincolo de specificitatea etnică, naţională, religioasă ori de altă natură.

Tocmai acest fapt al *aspiraţiilor* spre valorile comune ale culturii europene induce caracterul utopic, ideal şi simbolic al comunicării lărgite, din plan naţional spre universal, din închistarea autarhică într-o operă literară scrisă într-o limbă europeană, dar de circulaţie restrânsă, la evadarea prin traduceri adaptări şi rescrieri, din graniţele identitare spre descentralizarea şi acceptarea alterităţii, a diversităţii celuilalt (Jean Baudrillard, Marc Guillaume, 2002).

[1] Acest studiu face parte dintr-o cercetare mai extinsă, cuprinsă în proiectul PNII IDEI, nr 760, *DISCURSURI CULTURALE SI FORME DE LEGITIMARE A LITERATURII EUROPENE IN SECOLUL XX*, coord. Rodica Ilie, proiect finanţat de CNCSIS şi aflat în derulare în perioada 2009-2011

BDD-A23568 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

Europa şi *Spiritul nou*

Căutarea Europei. De la *bătrâna Germanie, mama noastră, a tuturor* (Nerval) la *bătrâna Europă, mama noastră, a tuturor*, spiritul romantic – scormonitorul rădăcinilor, al tradițiilor legendare, al mitologiilor nordice sau mediteraneene, al exotismelor marginalilor – aspiră simultan atât la centralitate şi la recunoaşterea în nucleul tare al culturilor majore, cât şi la universalitate. Traseul spre împlinirea idealului unității europene, a integrării şi asimilării diversității este destul de dificil şi cuprinde etapele definirii conştiințelor naționale, apoi cele ale determinărilor istorice dramatice, punctate de războaiele secolului XX, de tratatele şi convențiile de geopolitică. Dincolo de acest tumult social-politic, ideologic sau diplomatic al definirii ordinii europene de-a lungul secolelor modernității, literatura şi artele au construit, au reflectat şi au perpetuat *spiritul Europei*. Chiar în mod paradoxal, prin bătălii canonice, prin „construcția şi deconstrucția clasicilor" (A Compagnon, [1993], 2002), prin acceptarea şi asimilarea periferiei grație traducerilor, dezbaterilor dintre elitele academice, literare, artistice.

Momentul de maximă efervescență – avangardele şi modernismul programatic al secolului XX, care au sincronizat ritmurile culturilor mici la pulsul metropolei, al dinamismului experimental, la spiritul cosmopolit european în genere. Paris, Viena, Milano, Zürich sunt în acea perioadă centrele proaspetei *tradiții a noului,* ele devin visul oricărui scriitor, spațiile de trecere spre forma de cuprindere a universului. Europa îşi deschidea orizonturile *prin* marea metropolă. Titanismul romantic, imperialismul subiectului modernist reconfigurat în imaginea *artistului om de lume, om al mulțimilor, dandy* şi *copil* (Ch. Baudelaire) se reactiva în spiritul cosmopolit al intelighenției europene din primele decenii ale sec XX.

În plus, pe urmele aspirațiilor integratoare romantice, Europa reprezintă atât centrul, cât şi o patrie, fără granițe. O patrie fără materialitate, un tărâm himeric al apatrizilor (precum Apollinaire), al exilaților sau excomunicaților, (precum Ovidiu, Dante, Cioran), al autoexilaților culturali (precum Tzara, Eliot, Pound), al cosmopoliților convertiți, căutând să ajungă la un centru (exemplul aceluiaşi paradoxal Apollinaire, apoi al lui T.S.Eliot al cărui centru este Dante sau exemplul lui Ezra Pound căutând centrul pretutindeni, din Limousin în China, din Rapallo şi Pisa în SUA şi finalmente în Veneția, oraşul cel mai puțin „înrădăcinat" din câte există).

Un exemplu reprezentativ al acestei ambiguități de raportare la centrul numit Europa, la patria desțărată, depeizată îl putem găsi, în acest sens, la Guillaume Apollinaire. Acesta se va

BDD-A23568 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

autodefini în mod dialectic: bastard îşi caută mereu o identitate, plurală; apatrid, caută prin faptele sale să capete recunoaşterea cetăţeniei franceze.

În continuarea afirmaţiei lui M. Raymond potrivit căreia în literatura secolului XX „esteticul şi eticul, viaţa şi poezia se confundă aproape", ar trebui să vedem oglindindu-se în poezia lui Apollinaire o parte din existenţa sa empirică, frânturi de viaţă salvate de poezie de la dramatismul unei existenţe sfâşiate, întreţinute de biografia traumatizată a *omului fără însuşiri*, a apatridului în căutarea unui trecut, a unui centru, a unei identităţi. De aceea, în poezia sa, două atitudini divergente vor coabita pe fundalul structurii dramatice a subiectului scindat. Acesta îşi împarte existenţa poetică între adorarea, prin rememorare, a luminilor trecutului şi explorarea unei lumi încă nenăscute, a viitorului. Prezentul este doar coordonata care îi furnizează setea de real, angajând eul într-un periplu dinamizat ce conduce progresiv la abolirea nostalgiei prin autoderiziune şi mistificare, proiectându-l într-o anticipare continuă. Apetitul său pentru realitatea modernităţii industriale se justifică doar la nivelul compensaţiei în imaginar. Euforia ritmurilor existenţei prozaice, deşi contaminează călătorul monden, nu salvează însă eul de la criza pierderii unităţii cu sacrul, de la dureroasele amintiri sau de la experienţa eşecului. Imaginile cele mai banale ce traduc repetatele sfâşieri sunt: călătorul, rătăcitorul, refuzatul, măşti ce se regăsesc în *Emigrantul din Landor Road*, în *Zonă* sau în *Le chanson de mal aimé*.

Autor al unei *poetici contradictorii*, Apollinaire va rescrie, pe de o parte, ritmuri populare franceze, cochetând cu melodicitatea romanţioasă, pe de altă parte va alimenta imaginarul, cât şi sintaxa poemelor sale, de la sensibilitatea mecanomorfă, de la ritmicitatea agresivă a lumii moderne, preferate de futuriştii italieni. „Poezie materialistă" (M. Raymond), într-un anumit sens, aceasta imprimă poetului francez verva epicităţii, tensiuni dramatice obţinute prin transcrierea senzaţiilor brute, nefalsificate de tradiţia stilistică a simbolismului sau a modernismului rafinat, decadent. Dinamică şi prozaică, noua poezie se naşte din sensibilitatea urbană cosmopolită, prin ştergerea graniţelor dintre interior şi exterior, dar, în modul simetric opus romanticilor, care asimilau exteriorul interiorităţii, de această dată proiectarea se realizează ca „obiectalizare" (în sensul folosit de H.P. Jeudy) precum la Whitman, F.T. Marinetti sau Álvaro de Campos, freneticul heteronim al poetului Fernando Pessoa. Însă Apollinaire nu pune semnul echivalenţei între mecanism şi corp, existenţa umană se compune din aceleaşi substanţe inefabile: din visare, melancolie, ratare, hazard, accidente ale optimismului sau obişnuite reflectări asupra frânturilor de existenţă revitalizată din adâncul trecutului inocent al copilăriei. Deşi a fost un apărător al avangardelor, critic şi teoretician al futurismului şi cubismului, profet al noilor tendinţe de un radicalism inovator şi mentor al unor mişcări precum dadaismul şi suprarealismul, Apollinaire este poetul care

BDD-A23568 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

detestă ideea de şcoală poetică avangardistă şi rămâne un susținător al echilibrului, apanaj al doctrinelor clasice. Este o postură paradoxală, însă ea se justifică ontopoetic, atât prin căutarea unui centru, cât şi prin teama de fixitate şi fixare. Vedem acest dualism în raționalismul şi totodată în profetismul prelegerii „*L'Esprit nouveau et les poètes*" (susținută în 1917 şi publicată în *Mercure de France*, în 1 decembrie 1918), dar şi în contradicțiile formale, de sintaxă poetică şi de atitudine, prezente în poemele sale.

Cu toate că poezia lui Apollinaire urmăreşte definirea *noului spirit* al schimbării unghiul de vedere este complex, diferit de exclusivismul antitradiționalist al futuriştilor. În textul doctrinar „*L'Esprit nouveau et les poètes*", semnatarul va discuta atât despre tendințele novatoare ale modernității estetice, cât şi despre convențiile, rezistența formală şi blocajele ce pot surveni, ca pericole sau, dimpotrivă, ca elemente dinamizatoare în calea *spiritului nou*. Aşadar, în concepția sa despre artă, se păstrează atât entuziasmul cosmopolit avangardist pentru realitățile lumii moderne, cât şi „spiritului critic infailibil", al unui „solid bun-simț" asociat simțului „datoriei", trăsături pe care poetul le descoperă în moştenirea clasică franceză, în tradiția romantică a perspectivei integratoare, panoramice asupra datelor universului şi asupra domeniului subiectului. Aceste tradiții culturale vor accentua pe de o parte rolul social şi datoria morală a poetului modern, iar pe de altă parte vor „struni" căutările, punctând, prin influența romantică, acea „curiozitate de a explora toate domeniile în stare să ofere materie literară pentru exaltarea vieții, sub orice formă s-ar prezenta aceasta" (antologie *Poezia modernă. Poeții moderni despre poezie*, p.175). Se observă astfel că noua sensibilitate artistică se alimentează totuşi, chiar în secolul XX, de la rezervoarele tradiției europene, Apollinaire, T.S. Eliot sau Ezra Pound, Constantin Kavafis sau Fernando Pessoa, romancieri de la Joyce la Saramago, îşi proiectează arta lor pe două coordonate complementare: enunțarea principiilor perene ale artei şi prezentarea datelor aventurii *noului spirit european* prin resemantizarea, rescrierea şi recontextualizarea datelor canonice ale Evului mediu latin, ale Renaşterii sau antichității greceşti.

Categoriile esteticii clasice – ale unui nou clasicism tipologic, mai degrabă resemantizat prin adaptare, rescriere, pastisă, parodie – afirmând centralitatea sau valoarea de reper transistoric a canonului european, revin frecvent în teoriile estetice ale acestor scriitori: „Nu trebuie să uităm – sublinia Apollinaire – că pentru o națiune este poate mai periculos să se lase cucerită intelectual decât prin arme. De aceea, spiritul nou se reclamă în primul rând de la ordine şi de la datorie - marile calități clasice prin care se manifestă în cel mai înalt grad spiritul francez - cărora le adaugă libertatea. Această libertate şi această ordine se contopesc în spiritul nou, îl caracterizează şi îi dau forța" (p.177)

BDD-A23568 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

Deşi deține propensiuni universaliste, datorită inerentei contemporaneizări şi sincronizări cu ritmurile modernității, *spiritul nou* european trebuie să rețină specificitatea națională, să imprime artei caracterul inegalabilei rostiri, identitatea şi specificitatea etnică. Din acestea se obține „varietatea expesiilor literare, şi tocmai această varietate trebuie salvată", aşa cum precizează Apollinaire. Acesta semnalează în „*L'Esprit nouveau et les poètes*" un mod simptomatic de raportare la europenitate: „Cosmopolită fiind, expresia lirică nu produce decât opere vagi, fără accent şi fără structură, a căror valoare nu o depăşeşte pe cea a locurilor comune din retorica parlamentară internațională". Criticismul cuprins în această constatare ne confirmă teza potrivit căreia arta universală va fi în primul rând națională, că tensiunile de a accede la recunoaştere europeană trec mai întâi prin confruntarea cu sinele, cu experiența propriei limbi, a identității diverse şi autentice care să facă inconfundabilă şi de neînlocuit în peisajul internațional formula artistică a respectivului scriitor. Apollinaire va continua exercițiul său de analiză culturală în sensul recunoaşterii datelor de sinteză ale noii sensibilități, angajând însă şi un accentuat simț patriotic, paradoxal din partea celui *fără de țară*, a celui care însă a dorit recunoaşterea sa ca cetățean francez: „Tot spiritul nou, care se ambiționează să marcheze spiritul universal, şi care nu înțelege să-şi limiteze activitatea la un domeniu sau altul, este - şi vrea să rămână - o expresie particulară şi lirică a națiunii franceze după cum spiritul clasic este, prin excelență, o expresie sublimă a aceleiaşi națiuni" (p.177).

A vedea în *spiritul nou* o tendință universală nu înseamnă însă pentru Apollinaire a-l considera inform, nedefinit, ci o expresie concretă „particulară şi lirică a națiunii franceze". Ca şi în cazul poetului Fernando Pessoa, universalismul este derivat din propensiunile unui spirit național exacerbat, care trăieşte din fantasmele şi utopiile imperialiste (Portugalia navigatorilor şi, respectiv, Franța napoleoniană), cu diferența că, dacă pentru poetul heteronimilor proferarea universalismului avea resorturi mesianice, istoriste, mistice, pentru Apollinaire acesta este un derivat al sensibilității şi al tradiției estetice reconstruind o patrie imaginară, care amestecă tradițiile franceze cu proiecțiile culturale ubicue, favorizate de noile descoperiri ale epocii. Pentru unul utopia se proiectează retrospectiv, activizând trecutul, pentru celălalt accentul cade pe dimensiunea prospectivă, anunțând spiritul dinamic şi potențialitățile viitorului. Un viitor în care Europa să nu mai fie doar țara visată, ci o realitate cultural-politică, istorică în concretizarea căreia se angajează profetic şi poetic.

Teoretician contradictoriu, Apollinaire este susținătorul frenetic al inovației, însă nu uită de necesitatea ordinii, a echilibrului, deziderate clasice transtemporale ce se afiliază doctrinei adevărului, prezentă pentru completa definire a conceptului *spiritului nou*. Se impune aici a preciza faptul că, spre deosebire de adevărul „tare" al gândirii clasicilor, noul

BDD-A23568 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

adevăr este polimorf, niciodată singurul valid, iar acest relativism implicit prezent în expunerea lui Apollinaire se datorează mai ales cunoaşterii filosofiei lui Nietzsche. Luc Ferry atrage atenţia că odată cu filosofia lui Nietzsche se modifică atât instanţa subiectului, cât şi cea a adevărului, cunoaşterea este eteroclită, „nu există adevăruri, ci doar interpretări". În completare, parafrazând, putem spune că nu există Europa, ci Europe, reale sau imaginare. Ca atare subiectul modern nu mai găseşte nici o certitudine, se defineşte ca „subiectul sfărâmat", sfârtecat între raţiune şi iraţional, între istorie şi visare, între real şi ficţional, între centru ca patrie şi patrie ca univers deteritorializat: „Singura viaţă posibilă: în artă. – sustinea filosoful în *Die Geburt der Tragödie aus dem Geist der Musik* – Astfel ne abatem de la viaţă" (*apud* Ferry, 193).

Apollinaire subscrie (în *Frumoasa roşcată*) la această teorie nietzscheeană a *adevărului* - ca nefalsificare, polimorfism, devenire - şi a *profunzimii* care deplasează accentul de pe superficial, pe experienţa interioară a subiectului dramatic, definit la intersecţia dintre senzorial şi spiritual, dintre progresul tehnic şi sentimentalitatea infuzată de energetismul cuprinderii sale euforice, la răscrucea dintre tradiţie şi nou, ordine şi aventură, centru şi periferie.

Proiectul Europei spirituale. Europa ca centru şi, în acelaşi timp, ca patrie spirituală este Europa la care se întorc şi poeţii americani sau scriitorii coloniilor. Aceasta este Europa confruntării tradiţiilor şi a dialogului polifonic al culturilor, a deteritorializării prin scriitură şi a depăşirii graniţelor lingvistice, a unei memorii culturale diverse, asimilate prin altoi, prin rescriere şi „*împachetare* a şase secole de cultură". Aceasta este imaginea esenţială a Europei lui Ezra Pound: „Trebuia să ne ocupăm de tot ce se găsea în *Divina Comedie*", afirmă scriitorul într-o convorbire cu Donald Hall. „Problema era să se înalţe un ciclu coerent, aducând spiritul contemporan la cel din Evul Mediu, după ce a fost descotorosit cu grijă de cultura clasică de care era inundat din Renaştere". Era o întoarcere la o Europă arhaică, amestecând păgânism şi creştinism, forţele primitive ale unei „vârste de aur" cu modernizarea şi intrarea în istorie, iraţionalul cu raţiunea, echilibrul cu rătăcirea. Poate de aceea complexul dezrădăcinării şi *elogiul cosmopolitismului* la Ezra Pound este explicat de către Guy Scarpetta prin scriitura eterogenă, prin „refuzul încăpăţânat de a fi afiliat la o tradiţie culturală naţională", prin refuzul fixării, al înrădacinării într-o singură limbă (lucru vizibil şi la alţi scriitori ai primei jumătăţi a secolului XX, precum Pessoa). Viziunile în anamorfoză asupra Europei apar din asumarea selectivă a datelor acestei tradiţii, iar lectura adecvată a acestora induce o parcurgere tabulară, iconică, polifonică. Această Europă a lui Pound va avea în centru însă altă sensibilitate decât cea în care se localizează spiritul nou în concepţia lui Apollinaire, care vedea ordinea în clasicitatea franceză. Pentru Pound capacitatea de asimilare

BDD-A23568 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

a diversității culturale era asigurată de caracterul eteroclit al englezei, o limbă flexibilă, schimbătoare, integratoare, care „a cucerit teritorii vaste datorită capacității sale de a absorbi celelalte limbi, adică a şterpelit rădăcinile latine şi are chiar mai multe variante la dispoziție, în timp ce italiana şi franceza au arătat mai puțină suplețe. A luat frânturi din greacă şi a înghițit franceza medievală, păstrând în acelaşi timp solida sa bază anglosaxonă" (*apud* Scarpetta, 1997, p.114).

Această limbă transnațională, concura limba diplomației internaționale a momentului, asigurând spectacolul definirii unei noi identități, europene, transnaționale şi transpersonale, identitate multiplicată prin cultură, a cititorului-călător şi a călătorului-cititor pentru care doar „a fi totul, în toate modurile posibile", aşa cum spunea Pessoa, era suficient.

Dacă pentru Ezra Pound spiritul cosmopolit se desfăşura între granițele universului european şi non-european stăpânit de limba engleză, pentru Pessoa cosmopolitismul se definea mai ales prin scriitura plurală, heteronimică, a diversității asumate ca teatru al ființei. Pessoa este un cosmopolit în propria sa limbă, portugheza, şi un exilat în limba engleză, un european cu dublă stare, atât ca insider, cât şi ca outsider (trăind şi experiența coloniilor, copilăria petrecută în Africa, dar şi experiența depersonalizării şi a multiplicării în alții). Visând la Europa, el învăța să devină Álvaro de Campos, poetul de limbă engleză, depersonalizare şi mască a subiectului modern universal; Ricardo Reis, poetul latinist, al expresiei ironic-gnomice, poetul parodiei şi rescrierii, sau Alberto Caiero, poetul bucolic, whitmanian.

În reveriile poeților moderniști, nu putem vorbi doar de o Europă a națiunilor, ci de o Europă ca moştenire universală, ca memorie culturală diversă şi plurală. De aceea orice ideologie actuală, afiliată spritului contemporan al UE, devine artificială şi rigidă atunci când am dori să o aplicăm literaturii. Uniunea s-a realizat demult prin arte, iar motivațiile au fost altele decât cele geopolitice sau diplomatice. Artiştii au fost, la începutul secolului XX, primii „europarlamentari", fără instituții şi fără cadre oficiale.

Dacă „Dante, Goethe şi Chateaubriand aparțin întregii Europe numai prin faptul că erau, respectiv, italian, german, francez" (aşa cum spunea generalul de Gaulle), ei existau şi „alcătuiau Europa chiar fără să ştie acest lucru" (Bernard Genton, 2002, p. 311), Pound, Eliot, Pessoa şi Apollinaire, Kundera şi Saramago aparțin Europei tocmai pentu că au trăit şi au văzut în ea o *patrie*. O realitate istorică şi transistorică, națională şi transnațională, etnică şi transetnică, o memorie culturală şi o „republică", similară celei a lui Platon. De aceea, cred că literatura *europeană*, în termenii de astăzi, este realitate şi utopie. O *realitate* condiționată la a se conforma respectului diversității, dialogului şi multitudinii de opțiuni politice, morale, sexuale, religioase. Însă o *utopie* în ceea ce priveşte datele literaturii ca artă a cuvântului.

BDD-A23568 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

Aceasta deoarece identitatea şi specificitatea, autenticitatea şi originalitatea se legitimează mai ales în cadrele unei sensibilități restrânse, modelate la nivel elementar lingvistic. Roland Barthes considera că stilul se naşte la întretăierea dintre socialitatea limbii, ca activitate publică, normativă şi intimitatea propriei dicțiuni. T. S. Eliot, asocia sentimentul poetic – reprezentat prin obiectivarea emoției personale în genericitatea corelativului impersonal – cu sentimentul religios difuz: emergent ca trăire individuală, dar ajungând la starea de comuniune, de împărtăşire a aceloraşi trăiri, idealuri, valori. Dincolo de viziunea conservatoare, asumată de poetul american, regăsim afirmarea aceleiaşi idei de unitate spirituală guvernată şi asigurată de un centru, (creştin, chiar dacă eretic, prin Dante) un centru plural, până la urmă, al gnozelor personale, heterodoxiile găsindu-şi punctul de plecare poate tocmai în *Divina Comedie*.

În loc de concluzii, ar trebui să redeschidem problema canonului occidental şi să-i dăm dreptate elegiei lui Harold Bloom. Centrul este Europa, o Europă mitologică şi simbolică, a ficțiunilor şi a idealurilor libertății. Dar aceeaşi Europă este şi a războaielor, a coloniilor, a diasporei şi a dizidenței politice, a rănilor trecute şi prezente şi a convențiilor, tratatelor, directivelor, statisticilor şi rapoartelor. În aceasta din urmă recunoaştem fantasmele europenității, valorile ei recuperate cultural: „*Niciodata n-am iubit atât de mult Europa, niciodată n-am crezut atât în virtuțile ei ca în anii pe care i-am petrecut în Maroc* (mărturiseşte Marcel Bénabou): ani ai copilăriei, ani ai adolescenței ce au luat sfârşit în acelaşi timp cu protectoratul francez asupra a ceea ce se mai numea încă, exotic şi pompos, Imperiul... *Era vorba de o altfel de Europă: acea Europă pe care mi-o imaginam eu, la începutul anilor '50,* un copil evreu marocan care nu apucase încă să ajungă acolo*. O Europă parțial imaginară. O Europă construită piesă cu piesă, pornind de la lucruri dintre cele mai diverse, dintre care lectura îşi avea locul său privilegiat, căci întâlnirile cu mari nume ale literaturilor europene îmi păreau mult mai reale decât contactele, cotidiene şi ele, cu nişte europeni în carne şi oase...*" (2002, p.338, subl.ns.)

Acest mod de a defini Europa era unul al promisiunilor, al reveriilor şi revelațiilor culturale, ocultând barierele şi blocajele etnico-religoase. Acelaşi autor aminteşte de confuzia libertății sociale şi de ambiguitatea definirii unei societăți plurale transparente (de ex intrarea la piscina municipală din Meknès, „liberă în timpul săptămânii, era rezervată vinerea arabilor, sâmbăta evreilor şi duminica europenilor"). Europa devine aşadar şi generatoarea unor stereotipuri etnice, sociale, religioase, politice, a unor schematisme de gândire în contradicție cu valorile sale (liberalismul occidental, tema *fericirii personale*, a egalității, libertății sau prosperității burgheze, a laicității). Acesta va fi punctul dezvrăjirii, al demitizării Europei coloniilor, care avusese meritul de a fi întreținut visul, remodelând sensibilitatea şi imaginația, personalitatea

BDD-A23568 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

fiecăruia şi mentalitatea colectivă. Dincolo de fantasmele sale, se descopereau slăbiciunile şi artificialitatea unui sistem administrativ care pentru colonizaţi produsese „un permanent sentiment de nostalgie şi frustrare" (*idem*. p. 344). Europenizarea excesivă ducea, paradoxal, la pierderea privilegilor europenităţii. Europa-matrice va ajunge să se teamă de bastarzii ei, „pe care îi fabricase fără să ştie prea bine ce face" (*idem*. p. 345). Şi aşa va începe aventura asimilării, a disciplinei uniunii, a recunoaşterii celuilalt ca partener (însă nu ca egal sau prieten) al dialogului intercultural.

Europa nu mai este naţiunilor, ci a identităţii europene, cel mult a... identităţilor. În acest context al incantaţiilor pentru construcţia europeană, în acest cadru oficial diferit de spontaneitatea întâlnirilor şi definit de comunicate de presă, discursuri parlamentare, „Europa literară se chinuie din greu să se nască"; „Europa literară, dacă mai există, este un spaţiu, dar nu o putere", afirmă tranşant critic Bernard Genton (2002, p.321). În urma acestei constatări a enclavizării, trebuie să ne întrebăm dacă această construcţie simbolică numită *literatura Europei*, cu valoare canonică, mai are forţa să devină suverană peste spiritul european actual. Scepticismul poate fi depăşit, în viziunea aceluiaşi Genton, prin infuzia culturală în organismul obosit al mamei-Europa, cu sânge „nou de prin alte părţi", oferit de traduceri sau adaptări, dezbateri, lecturi în dialog şi o reală integrare a unor „scriitori de cele mai multe ori „alogeni" (p. 319). Dar aceasta va fi o altă Europă, a marginalilor, o Europă la fel de complexă, deşi a periferiilor, aşa cum arăta profetic Hans Magnus Enzensberger, o Europă a europenităţii, „puţin cam obositoare – dar şi interesantă, imprevizibilă" (Genton). O Europă a „vocaţiei ecumenice, una care să cuprindă conceptele de diferenţă, de anomalie, de amestec şi de dezrădăcinare, fiind capabilă să arate o poftă comparabilă aceleia a lui Picasso pentru artele de pe diferite continente şi din diferite epoci..." (Juan Goytisolo, *apud* Benard Genton, 2002 p. 319)

Repere bibliografice:

APOLLINAIRE, Guillaume – *Alcools*, Humanitas, Bucureşti, 1995

APOLLINAIRE, Guillaume – *Le Guetteur mélancolique*, suivi de *Poèmes retrouvés*, Gallimard, 1970, notice de Michel Décaudin

APOLLINAIRE, Guillaume – „*L'Esprit nouveau et les poètes*"/ „Spiritul nou şi poeţii", în *Poezia modernă. Poeţi despre poezia modernă*, Antologie coord. de Al Musina, R Bucur, Editura Leka Brâncuş, f.a, f.l.

APOLLINAIRE, Guillaume – *Guillaume Apollinaire - un poète*, Gallimard, 1981, présenté par Patrick Jusserand

BDD-A23568 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)

APOLLINAIRE, Guillaume – *Scrieri alese - Guillaume Apollinaire*, ediție alcătuită şi îngrijită de Virgil Teodorescu, cuvânt înainte de Vasile Nicolescu, Editura Univers, Bucureşti, 1971

BARTHES, Roland – „Gradul zero al scriiturii", în *Poetică şi stilistică*, Univers, Bucureşti, 1972

BAUDELAIRE, Ch. – *Pictorul vieții moderne*, Meridiane, Bucureşti, 1992

BAUDRILLARD, Jean, GUILLAUME, Marc – *Figuri ale alterității*, Editura Univers, Bucureşti, trad.rom. 2002

BÉNABOU, Marcel – „Coloniile visează Europa: metropola", în *Spiritul Europei. Date şi locuri*, vol. 1, coord. Antoine Compagnon, Jacques Seebacher, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p.338-345

BLOOM, Harold – *Canonul occidental. Cărțile şi Occidentul*, Editura Art, Bucureşti, 2007

ELIOT, T.S. – „Funcția socială a poeziei", în *Eseuri*, Editura Univers, Bucureşti, 1974, p. 89-101

FERRY, Luc – *Homo aestheticus*, Meridiane, Bucureşti, 1997

GENTON, Bernard – „O Europă literară?", în *Spiritul Europei. Gusturi şi maniere*, vol. 3, coord. Antoine Compagnon, Jacques Seebacher, Editura Polirom, Iaşi, 2002, p.311-321

RAYMOND, Marcel – *De la Baudelaire la suprarealism*, Univers, Bucureşti, 1985

SCARPETTA, Guy – *Elogiul cosmopolitismului*, Polirom, Iaşi, 1997, traducere Petruța Spânu, cap. III „Literatură şi dezrădăcinare", p.97-165

BDD-A23568 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:52 UTC)